

Марко Дмитрович Антонович

28 січня 2005 р. в Монреалі відійшов у вічність д-р Марко Антонович, видатний український історик, організатор українського наукового життя в діаспорі й суспільно-громадський діяч. Він буде похований у Празі, біля могили батька – Дмитра Володимировича Антоновича.

Автора цих рядків в'язали з Марком Дмитровичем тісні узи дружби й наукової співпраці на форумі академічного товариства "Зарево", Українського історичного товариства й Української вільної академії наук у США. Можна без перебільшення стверджувати, що Марко Антонович у розвитку академічного покоління 1950-х і 1960-х рр. створив цілу епоху й мав великий вплив на виховання молодих науковців і української провідної верстви на еміграції. Через свою принциповість і прямолінійність часами не знаходив порозуміння з певними академічними й політичними колами. Марко Антонович радів, що дожив до відродження Української держави, української наукової історіографії й української національної культури.

Походження Марка Дмитровича зі славного роду Володимира Антоновича (професора Київського університету й головного засновника української наукової історіографії та батька – історика Дмитра Володимировича Антоновича) мало переломовий вплив на виховання й інтелектуальний розвиток. Дружба Марка Дмитровича з Олегом Кандибою-Ольжичем в 1930-х і на поч. 1940-х рр. визначила його ідеологічні переконання й постулати. Він був принциповою й чесною людиною в науковій і суспільно-політичній діяльності як член ОУН, академік (дійсний член) Української вільної академії наук у США, дійсний член Українського історичного товариства (УІТ).

Марко Дмитрович народився 7 липня 1916 р. в Києві, у родині заслуженого історика й суспільно-політичного діяча, дипломата УНР, пізніше – ректора УВУ, довголітнього директора Музею визвольної боротьби України й голови Українського історично-філологічного товариства в Празі Дмитра Володимировича Антоновича й Катерини Михайлівни з роду Серебрякових, видатного графіка й мистецтвознавця. Марко був дитиною революційних часів, коли народжувалася Українська Народна Республіка. 1923 р. Марко Дмитрович із матір'ю, братом Михайлом і сестрою Мариною емігрував з України до Праги, де відвідував народну школу й німецьку гімназію, яку закінчив 1936 р. У роках 1936–1939 студіював історію в УВУ і єгиптологію – в Карловому університеті. Важливою була співпраця Марка Антоновича з Олегом Кандибою-Ольжичем. Як член ОУН, він був також членом її культурної референтури, яку від 1937 р. очолював Олег Кандиба. Можна стверджувати, що Марко Дмитрович був продуктом інтелектуального празького середовища Ольжича і його співробітників. У празьких часах Марко Дмитрович був видатним студентським діячем. У 1941–1942 рр. він, як член ОУН, провадив революційну діяльність під нацистською окупацією в Києві й інших містах України. 1942 р. захистив дисертацію з протоісторії України – "Філіппійські історії Трога-Юстина й Скитія", здобув у Празі, в УВУ, академічний ступінь доктора філософії. За революційну націоналістичну діяльність Марка Антоновича 1943 р. заарештувало гестапо й ув'язнило в концтаборі в Терезині, де він перебував до поч. 1945 р. По II світовій війні Марко Антонович мешкав у Німеччині, у таборі "діпі" в Авгсбурзі. У повоєнній Німеччині він продовжував академічну й суспільно-громадську діяльність, студіював єгиптологію в Мюнхенському університеті. 1949 р. Марко став засновником і першим головою академічного товариства "Зарево". Він також був одним із засновників і редакторів "Бюлетеня Зарева" (1949), який пізніше став називатися "Розбудова держави".

Перебуваючи в Німеччині, Марко Дмитрович включився в діяльність новоствореної Української вільної академії наук, брав участь у наукових конференціях академії й тісно співпрацював з її першою групою ("Передісторії та ранньої історії з допоміжними науками"), яку очолював археолог Петро Курінний, а Марко Дмитрович деякий час виконував обов'язки її секретаря. Трохи пізніше він став секретарем орієнталістичної групи УВАН. Перші наукові праці Марка Антоновича з'явилися після 1945 р. Із них назвемо лише декілька: "Чи були кіммерійці в Україні (до питання походження кіммерійців)" (Чорноморський збірник. – 1946. – Кн. 7.), "Скитія і Єгипет в античному письменстві" (Океанічний збірник. – 1946. – Кн. 2.), "Нотатки про Свидницького" (Розбудова держави. – 1957, 1958. – Ч. 20/21), "Українська національна революція в нашій поезії" (Розбудова держави. – 1952. – Ч. 2–3.). Тематика праць охоплювала історію України та Єгипту, історіографію, історію культури, літературознавство й інші ділянки українознавства. Також Марко був видатним публіцистом – його статті часто з'являлися в українській пресі Німеччини, Франції, Америки й Канади.

Після 1950 р. Марко Антонович продовжував свою наукову діяльність у Канаді та Америці. Треба наголосити на його внеску в розбудову журналу "Український історик" і Українського історичного товариства після 1965 р. та науковій діяльності в Українській вільній академії наук у США. Він став заступником, а пізніше – співредактором "Українського історика", а до 1992 р. був одним із найактивніших членів УІТ, членом управи й заступником голови УІТ. На сторінках "Українського історика" з'являлися його численні дослідження з історії XIX й XX ст. (про Олександра Кониського, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова, Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка, Володимира Міяковського, Дмитра Дорошенка й інших діячів культури та вчених) (див. "Покажчик змісту журналу "Український історик" за роки 1963–1997" // Український історик. – Т. XXXVI. – №1. – 1999. – С. 25–27). Можна об'єктивно стверджувати, що разом із Олександром Оглоблиним, Олександром Домбровським, Наталією Полонською-Василенко Марко Антонович був одним із найближчих співробітників журналу. Він мав глибокі, навіть енциклопедичні, знання з різних періодів історії України та Східної Європи й допоміжних історичних дисциплін, а знання латини, грецької, німецької, англійської, російської, чеської й інших мов мало дуже важливе значення в його джерелознавчих студіях і редакційній праці.

Марко написав "Нарис історії Центрального союзу українського студентства. 1922–1945", який спочатку було опубліковано на сторінках "Українського історика", а опісля – окремою книжкою (1976 р.). Він був редактором праці Ярослава Пастернака "Ранні слов'яни в історичних, археологічних та лінгвістичних дослідженнях" (1976 р.).

У 1992–1997 рр. Марко Антонович був президентом УВАН у США. Можна сказати, що він був одним із видатних голів академії, спричинився до розгортання її наукової й видавничої діяльності, продовжував визначені попередніми президентами – Олександром Оглоблиним і Юрієм Шевельовим – напрями діяльності. Зокрема був редактором серії "Джерела до новітньої історії України". Під його редакцією появилися твори В.Міяковського "Недруковане й забуте" (Нью-Йорк, 1984. – 509 с.), "Федір Кіндратович Вовк (1847–1919)" (Нью-Йорк, 1997. – 381 с.), "125 років Київської української академічної традиції 1861–1986" (Нью-Йорк, 1993. – 639 с.), "Науковий збірник". – Т. IV (Нью-Йорк, 1999. – 428 с.) та інші видання. Останньою працею, яку редагував Марко Антонович, були "Спогади" Є. Чикаленка, які готуються до друку. Марко вважав, що УВАН повинна продовжувати найкращі київські наукові традиції, і від цих засад він не відступив. Марко Дмитрович Антонович був прикладом науковця-ідеаліста, життя якого було присвячено двом шляхетним цілям: розбудові наукового українознавства та українсь-

кої історіографії, а також боротьбі за державну незалежність України. Його ангелом-охоронцем довгі роки спільного життя була дружина – пані Ярослава – яка допомагала в усіх справах.

Нещодавно, незадовго до смерті Марка Дмитровича, я мав змогу з ним говорити й ділитися думками про події на Батьківщині. Він був обурений фальсифікацією виборчого процесу в Україні й повністю підтримав українські національні сили, підписавши заяву Українського історичного товариства щодо подій в Україні (листопад 2004 р.). Марко Антонович завжди переймався проблемою російщення української культури й сучасним "малоросійством", зокрема в Південній Україні. Він вірив, що з часом це припиниться. День 23 січня 2005 р., коли відбулася інавгурація Президента України Віктора Ющенка, був винятковим днем у житті Марка Дмитровича Антоновича. Його довголітня боротьба за незалежну й самостійну Українську державу завершилася повним успіхом і вибором президента – патріота, який на Конституції й Пересопницькому Євангелії склав присягу українському народові. Марко був щасливий, що дожив до цього дня.

Із наших розмов знаю, що він радів розвитком діяльності УІТ в Україні й розбудовою "Українського історика", планував переслати частину своєї книжкової колекції до Інституту досліджень української діаспори при Національному університеті "Острозька академія". Українське історичне товариство планує видати збірник його найважливіших досліджень і бібліографію праць. Це буде вшануванням пам'яті Марка Дмитровича Антоновича, який ціле своє життя присвятив Україні.

Л.Винар (Кент, США)